

Het merkenrecht van Geesteren (Gld.) uit 1647

Bennie te Vaarwerk

De mark van Geesteren, bestaande uit het dorp Geesteren en de buurschappen Over- en Nederbiel, Heure, Lempel, Eszijde en Kulsdom, legde de merkenrechten opnieuw vast in oktober 1647. In de aanhef of preambule wordt gemeld dat de oude markeboeken ten tijde van de Munsterse regering ('lantschap', 1579-1616) verdwenen zijn. Erfmarkenrichter, de heer van Borculo, en geërfden wilden al lange tijd 'tot gemeine welvaert' van de mark weer 'eenigen regel van gebruick' van de markengronden.

De vergadering van de mark, die holtspreecke of marckenspreecke werd genoemd, vond jaarlijks plaats op de derde dinsdag na Pasen. Hij werd geleid door de heer van Borculo als erfmarkenrichter of diens plaatsvervanger ('stadholder'), meestal de drost als hoogste ambtelijke vertegenwoordiger. De namen van de geërfden, zoals de bezitters van de voornaamste erven en goederen werden genoemd, moesten door de markenrichter in het markenboek genoteerd worden. Elke geërfde had één stem. Bezat dezelfde persoon twee volle erven, dan had hij twee stemmen. Maar waren er meerdere bezitters van één gewaard of halfgewaard erf, dan had dat erf toch maar één stem. Geërfden die niet op de markevergadering aanwezig waren hadden voor die keer geen stemrecht. Besluiten (ordonantiën, wilkeuren of resoluties genoemd) werden met meerderheid van stemmen genomen. Dat hoefde overigens niet te betekenen dat het democratische besluiten waren, want een grootgrondbezitter met veel gewaarde erven had natuurlijk meer stemmen. Wie wil weten hoe de stemverhoudingen lagen kan eens kijken in de verpondingskohieren van Geesteren van ca. 1646, waarin de erven zijn onderverdeeld in volle of gewaarde erven, halve of halfgewaarde erven en katersteden of keuterboeren. De kohieren, registers van belastingheffing op onroerendgoed, zijn gepubliceerd op www.heerlijkheidborculo.nl. In de mark van Geesteren waren in 1647 alleen de geheel (volle) en halve geërfden stemgerechtigd. Bovendien mochten alleen deze twee groepen aan de tafel zitten. De keuterboeren moesten staan. De erfmarkenrichter werd in het bestuur van de mark bijgestaan door twee of meer afgevaardigden van de geërfden. Deze bijzitters werden gecommittierden of gezworenen genoemd (elders, bijv. in Rekken, heetten ze buurmeesters). Zij werden jaarlijks gekozen dan wel herkozen of in hun functie gecontinueerd. De gecommittieerden moesten op de markevergaderingen verantwoording afleggen over het gevoerde beheer. Verder stelde elke buurschap een of meer ingezetenen aan als opzichters van de mark. Dit waren een soort politieagenten die overtredingen moesten rapporteren en aangeven.

De bepalingen van het markerecht gingen o.m. over:

- de verkoop of 'uitgraving' van markengrond of houtgewas;
- het weiden van vee en paarden op de markengronden;
- het drijven van varkens en ganzen op de markengronden;
- het maaien van plaggen;
- het onderhoud van de afrastering '(de zogenaamde 'vrucht' of 'wrucht'; in het dialect kent men nog 'hen vruchten goan', de afrastering maken);
- vee, paarden en varkens moesten voorzien zijn van het brandmerk van de heer van Borculo. Waren ze 'ongebrand, dan konden ze opgebracht en geschut worden (en tegen betaling van een boete teruggekocht worden). De varkens moesten voorzien worden van

een kram om schade aan wortels van bomen te voorkomen.

- het onderhoud van de watergangen door de aangelanden;
- de toetreding tot de markenvergadering;
- de verdeling van de boeten;
- het onderhoud en de instandhouding van de markenpalen (grenspalen);
- de administratie van de mark, o.a. de bepaling dat er twee markenboeken aangelegd zouden worden, het ene te bewaren door de heer, het andere door de geërfden.

Bron: Gelders Archief, Archief Huis Mensinck, inv.nr. 6, Markenrecht van Geesteren van 4 oktober 1647. Afschrift

Transcriptie

[1] Also in voertijden bij occupatie van het slot toe Borckeloe gedaen doer eenige van de Munstersche lantschap, die marckenboecken end andere boecken ende registeren deser heerlicheit sijn vercoemen ofte *immers* niet voerhanden sijn, ende die heeren deser heerlicheit Borckeloe als erffmarckenrichters ende die geërffden der marcke van Geesteren tot gemeine welvaert derselver marcke van overlangen tijdt hebben voergehadt ofte gewenscht dat eenigen regel van gebruick der voers. marcke den gemeinen erffgenamen dienlick ende oirbaerlick wesende, beraempt mochte worden. Maer alsoe sulcx tot nochtot niet en is geëffectuert, vermitz alle ongelegentheyden ende sijn gr. gen. heer ~~Otto~~, graeff Otto tot Lymburch end Bronckhorst als heer tot Borckeloe ende erffmarckenrichter der voers. marcke, met die erffgenaemen op den 4. octobris 1647 in de kercke tot Geesteren vergadert sijnde gethoont hebben een gemeyne geneigentheit, ten einde het gebruick der voers. marcke op selven voet ende regel gebracht mochte worden, dat een iegelick der gemeine geërffden daermede tevreden soude sijn. Soo hebben welgemelde heer ende geërffden tot dien eynde goet gevonden iemanden te committeren, oock te nomineren end versoecken om het marckenrecht op sulcken voet end regel te brengen als voors., gelijk bij die ondergeschrevene hiertoe gecommittierde geschiet is in forme hiernaevolgende:

Dat d'heer erffmarckenrichter ofte desselvs stadtholder in marckensaecken met die gemeyne erffgenaemen alle jaer holt- ofte marckenspraecke houden sall op den derden dingssdach nae [2] Paeschen omme tot gemeyne welvaert der marcke van Geesteren ordinantien end wilkeuren te maecken, met voerbehoudt om dieselve nae gelegentheit van saecken end tijden te veranderen, te vermeerderen, te verbeteren, t'interpreteren ofte te limiteren;

Dat jaerlix op die holt- ofte marckenspraeke herlesen sal worden wat op die leste vorige vergaderinge geresolveert ende verwilkeurt is;

Dat d'heer erffmarckenrichter ofte desselvs stadtholder bij publicatie ofte kerckenspraeke die buirschappen deser marcke sal verwittigen doen wanneer nootsaekelick op andere tijden als voors. bijeenkompste der geërffden gemaect sal worden;

Dat geërffden deser marcke mette possesseurs ofte eygenaren van dien als geërffden in het marckenboeck door den marckenrichter sullen worden gedesigniert ende ingescreven op end in vergaderinge van holt- oft marckenspraecke;

Dat die geërffden oft hunne volmagtigers blijvende jaerlix buiten noot van de holtspraecke ende daer niet bijkomende sullen hunne stemme voor die reyse verliesen;

Dat die stemmen der praesente geërffden sullen gecolligiert worden door den heer erffmarckenrichter oftte desselfs stadtholder. Ende sal met die meeste stemmen geresolveert ende geconcludeert worden;

[3] Dat die geërffden nae advenant van haere erven sullen 't recht van stemme hebben in dier voegen, dat meer participanten gerechticheit aen een erve sullen te saemen maer eene stemme uytmaecken;

Dat niemant anders dan geheel en halve geërffden sal hebben het recht om in marckesaecken stemme te geven oftte sal bevoegt sijn om holt- ende marckenspraecke neffens die geërffden aen die taeffel te sitten;

Dat ieder nieuw aencomende geërffde om geïmmatriculiert¹, geadmittiert ende ingescreven te worden tot dien einde voer eerst ten besten van die gemeine erffgenamen sal goedt doen ende leveren een ancker Rijnsche wijns oftte die weerdye van dien ad twaelff gulden;

Dat geen verkoepinge oftte uytgraevinge van eenich gedeelten der marckengronden oftte holtgewass sal geschieden dan bij resolutie ende concludente stemmen op holt- ende marckenspraecke;

Dat op holt- ende marckenspraecke jaerlix gecoren oftte gecontinuert sullen worden twee oftte meer committierden van geërffden derselven marcke die den heer erffmarckenrichter oftte desselfs stadtholder sullen bijsitten, opdaegen als ter vruntschap oftte toe marckenrechte yet gehandelt sall worden tot profijt van de gemeente ende opdaegen als die vervallene marckepaelen te richten oftte te besichtigen oftte breucken te slichten sijn;

Dat uyt die buyrschappen een oftte meer huysluiden aengesteld end beëdicht sullen worden, diewelcke binnen de marcke op sulcken tijdt als haer aenbevohlen wordt, sullen omgaen end opsichte [4] nemen op het gebruick van de marcke ende aenbrengen die vertreders van de wilkeuren ende ordinantien deser marcke. Ende dat sij l[ieden] van alle breucken die sij aenbrengen sullen hebben sulcken part als bij derselven aenstellonge beraempt sal worden. Ende sullen sij l. op haer aenbrengen geloofft worden op haeren eedt;

Dat die bouwluiden² van de geërffden mitsgaders kaeters oock ter plaetse van de holt- oftte marckenspraecke sich sullen laeten vinden om op versoeck van alles bericht naer weetenschap te doen;

Dat die bouwluiden van de geërffden aen haere lantheeren die buten die marcke wonen, sullen bekent maecken die publicatien ende kerckenspraecken dienende tot vergaderinge

¹ ingeschreven

² Hier: pachters

ende bijeenkompsten der geërffden, end oft saecke waere dat die bouwluden van sulcx te doen in gebreecke bleven, sullen sij l. alsdan die breucke ad eenen daler bij provisie wegens het uytblijven van haere landtheeren betaelen;

Dat op holt- ende marckenspraecke ondersocht sal worden wat die gesworene geduirende haere bedienonge ende opsicht waergenomen, aengebracht ende gedaen hebben;

Dat d'heer erffmarckenrichter oftte desselfs stadtholder ende die voorsscreven gecommittierden sullen alle clachtige geërffden verhooren, ende bij provisie handthouden indien apparentelick bevonden wordt dat die clachtige tegens merkenrecht in sijn goedt oftte ~~marckenrecht~~ gerechticheit vercort oftte vernadeelt wordt;

Dat niemant peerden ende biesten in de gemeente sal weyden oftte drijven, dan die op die erven deser marcke den winter over geroedet [?] zijn ende den bouwman toebehoeren;

[5] Dat het recht om in die gemeente peerden, beesten, verckens ende gansen te drijven, te weyden oftte te houden, voortz om plaggen te maeyen oftte andersins die marcke te genieten, sal nae adenant van heele, halve erven ende caetersteden op holt ende marckenspraecke gereguleert ende gemoderiert worden als nae gelegenheit van de marcke ende omstandicheit der saecken bevonden sal worden behoorlick ende nutlick te sijn;

Dat andere peerden, beesten, verckens, gansen als voors. die in die gemeente bevonden worden, sullen schutbaer sijn;

Dat die peerden end beesten, oock verckens ten overstaen van des heeren stadtholder ende twee geërffden eerst sullen met des heeren brandt gebrant wesen eer die op die gemeente worden gedreven;

Dat alle peerden, beesten ende verckens die op die gemeente ongebrant bevonden worden, sullen voor vrempt ende schutbaer gehouden worden;

Dat ieder erffgenaem ende bouwman gehouden sal wesen sijn hecken te hangen ende goede vrucht te maecken, bewaeren ende onderhouden, ten eynde doer het gebreck van dien geene schaede mach worden veroorsaect, welcken schade voer soe voel die bewijslick is, niet anders vergoedets al worden dan daer goede wrucht gemaect end onderhouden is geweest. Ende dat die gebrecklicke niet alleen den schade, bij schuttinge van beesten die in sijn landt bevonden mochten sijn, sal vergoeden, maer oock wegens het vors. gebreck een boete van eenen goltgulden betaelen sal;

[6] Dat die verckens, die op die gemeente gaen oftte gebracht worden, sullen gekrampt wesen;

Dat geen bouwluden oftte kaeters eenige plaggen in de marcke gemeyt sijnde aen vremden sullen verkopen op poene van verbeurte der plaggen ende van een olde schildt;

Dat die plaggen niet elders in de velden sullen gemeyt nochte leemkuylen anders gemaect worden dan daer end *sal* het door des heeren stadtholder end gecommittierden sal aangeweesen worden;

Dat alle die anders gedaen te hebben bevonden worden, sullen elck verbeurt hebben een olde schildt;

Dat d'heer erffmarckenrichter oftte desselfs stadtholder neffens gecommittierde geërfden seeckere gronden in die marcke moegen doen uytpaelen, alwaer niemants sal plaggen meyen bij straffe van de selve plaggen;

Dat niemant langes iemantz hoff oftte bouwlant sal moegen plaggen meyen oftte holt houwen oftte anders yet uytgraeven oftte onbehoerlix plegen, maer sal elck daarvan vier roeden blijven, sullende die contraventeurs verwercken 't geene bij hunluyden gemeyt, gehouwen oftte gegraven is ende daerenboven twee olde schilden voer elcken reyse tot breucke, met vergoedinge van de schaede bij den eygenaer van den voorseiden hoff oftte bouwlandt bewijsselick geleden;

Dat d'heer erffmarckenrichter oftte desselfs stadtholder neffens gecommittierden den geërffden sal aenwijzen in die gemeente waer sij elcx tot gemeine beste met poten³ die marcke sullen verbeteren;

[7] Dat alle diegeene die gelandet sijn langs eenige uytwaeteringe oftte watergangen, sullen elcx tegens oer landt die waetergangen opruymen ende haeren ganck geven nae older gewoonte, ende wie daer tegens doet, vervalt in een breucke van twee olde schilden;

Dat die heeren stadtholder alle breucken ende boeten sal doen inmaenen ende jaerlix op die holt- ende marckenspraecke ter reeckenschap doen brengen om ten proffijt van den heer end geërffden verdeylt te worden nae ouder gewoonten ende nae behooren;

Dat die heer erffmarckenrichter den breuckhaftigen het gebruik der marcke toe bosch, toe broecke mach verbieden op seeckere poene⁴, staenhoudende sulcken verbot tot dat die breucken⁵ betaelt oftte daervoer genoch gedaen sal sijn;

Dat d'heer erffmarckenrichter oftte desselfs stadtholder die buirschappen deser marcke seeckeren dach sal doen verwittigen wanneer die beesten die in de gemeente moegen gaen, sullen opgebrant worden om daertegens die beesten op te haelen ende in huys toe holden;

Dat d'heer erffmarckenrichter twee merkenboecken sal doen maecken, om 't eene bij den heere end 't ander bij die geërffden oftte haeren gecommittierden bewaert te worden;

Dat tot voorsorge van den heere oftte desselfs stadtholder neffens gecommittierden sal staen, dat die marckenpaelen, behoerlick gericht sijnde, moegen blijven;

[8] Dat soo iemant der geërffden in de marcke yet te praetenderen heeft, sulcx op een holt- oftte marckenspraecke aen den heer erffmarckenrichter oftte desselfs stadtholder sal begeeren ende bekent maecken;

³ Stekken, jonge planten.

⁴ straf

⁵ boete

Dat bij aldien het gebeurt, dat die oude marckenboecken wederom ter handen mochten comen ende saerinne eenige articulen desen contrarierende bevonden mochten worden, in sulcken gevalle sullen die van het oude marckenboeck van weerde ende dese nieuwe van onweerde sijn.

Onderstont,

Dat dese copie met sijn original van woorde tot woorde iss bevonden worden t'accorderen, betuige hiermede. Oircondt mijner handt onderscristt, Henr. van Lochuesen.

Wij erffmarckenrichter ende geërfden der marcke van Geesteren hebbende 't geene vorskreven staet oversien ende bevindende sulcx niet te wesen tegens die natuyrlieke redenen ende billickeheit om te dienen voor een regull daernaer d'heer erffmarckenrichter, mitsgaders die gemeyne erffgenaemen in voorvallende saecken sullen handelen ende te wercke gaen, hebben wij tot gemeyne welvaert der marcke van Geesteren het voorseide marckenrecht in voegen hierboven is aengetrocken ende bij die voors. gecommittierde opgesteld is, te saemen aengenomen end verwilkeurt, willende [9] dat sulcx als vorskreven staet voer een vercooren ende redelick marckenrecht bij ons gehouden ende naegekomen sall worden, behoudelick ons ende onse naekomelingen hierinne veranderinge oftte verbeteringe te doen indien naemaels bevonden wordt yet daerinne te weesen dat vermits den tijdt oftte andere redenen oftte oorsaecken eenige veranderinge oftte verbeteringe vereischte. In kennisse dat dit soo op een holt- oftte marckenspraecke vercooren, bewillicht ende bestedicht is, hebben wij dit marckenrecht onderteyckent met onse eygen handen, actum [niet ingevuld].

Andere markearchivalia betreffende Geesteren:

Gelders Archief *Markenarchieven:*

Doos 60. Markenprotocol van Geesteren, 1801 (1801-1833)
Diverse stukken betr. Geesteren, 1680-1708 (Uit Huisarchief Ampsen, inv.nr. 251).

Gelders Archief *Familie Van Dorth tot Medler (bloknr. 0456)*

- 505 Notulen van de markevergadering van Noordijk, Geesteren, Gelselaar en Neede, 1808- 1810. 1 omslag.
- 506 Acte van aanbesteding door de mark van Geesteren van het herstel van de Buletsbrug [Bolksbrug], 1726. 1 stuk.
- 507 Stukken betreffende de mark van Geesteren, 1826. 1 omslag.
NB: Betreft speciaal het zetten van hutten
- 508 Stukken betreffende de verdeling van de mark van Geesteren, 1826-1837. 1 omslag.